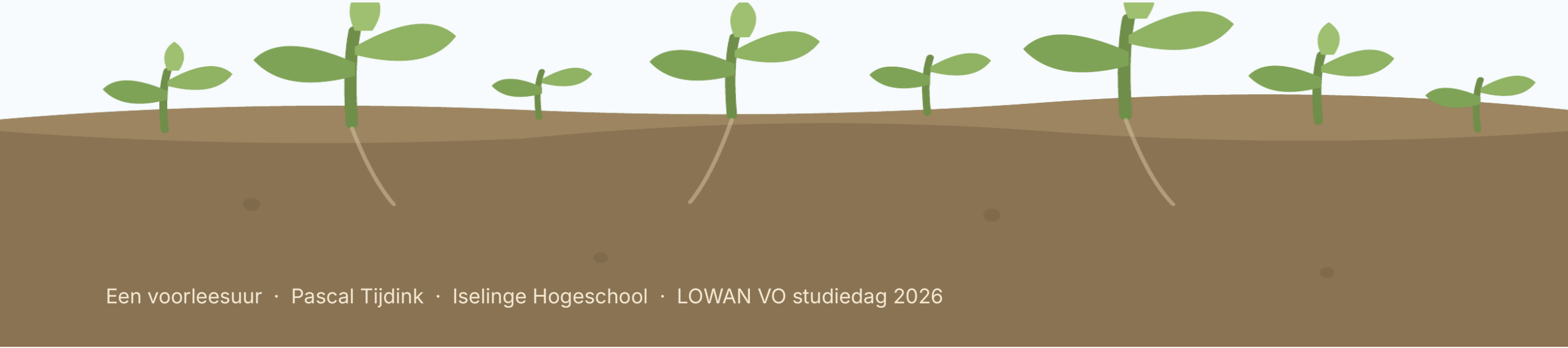
IselingeHogeschool

De Groeituin

Over kijken, groeien en de kunst om niet te snel te labelen

Uit het onderzoek Tussen taal en label

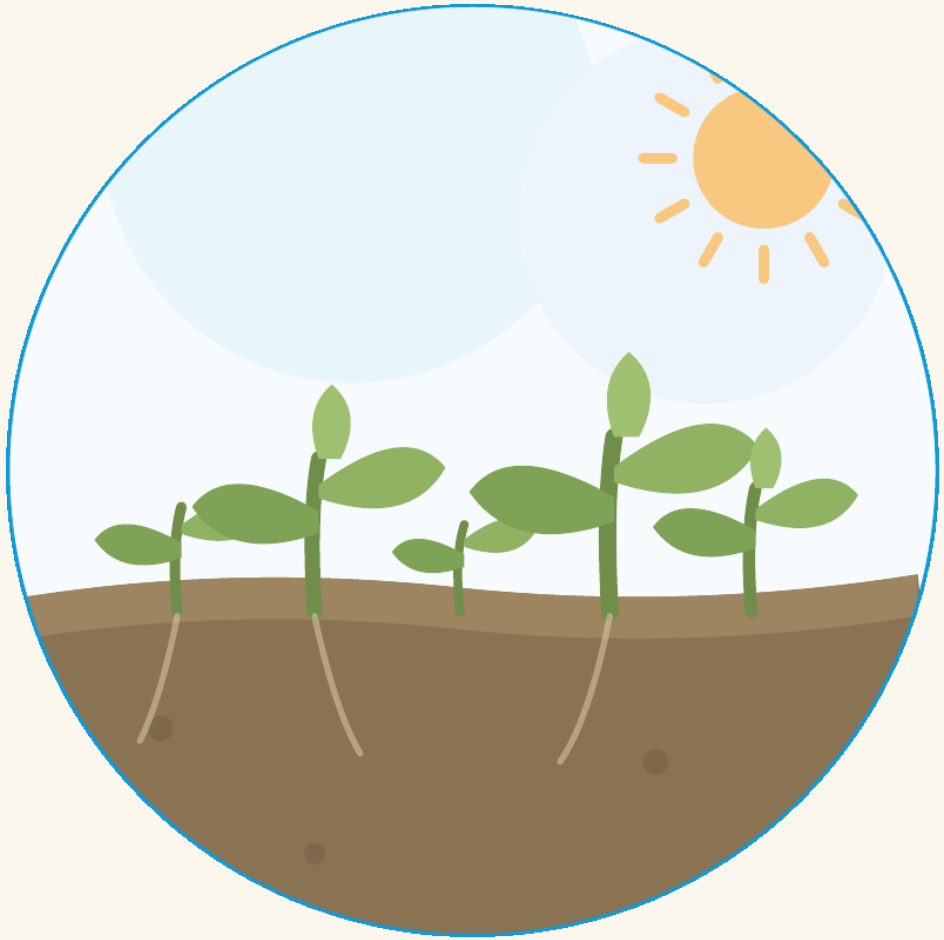

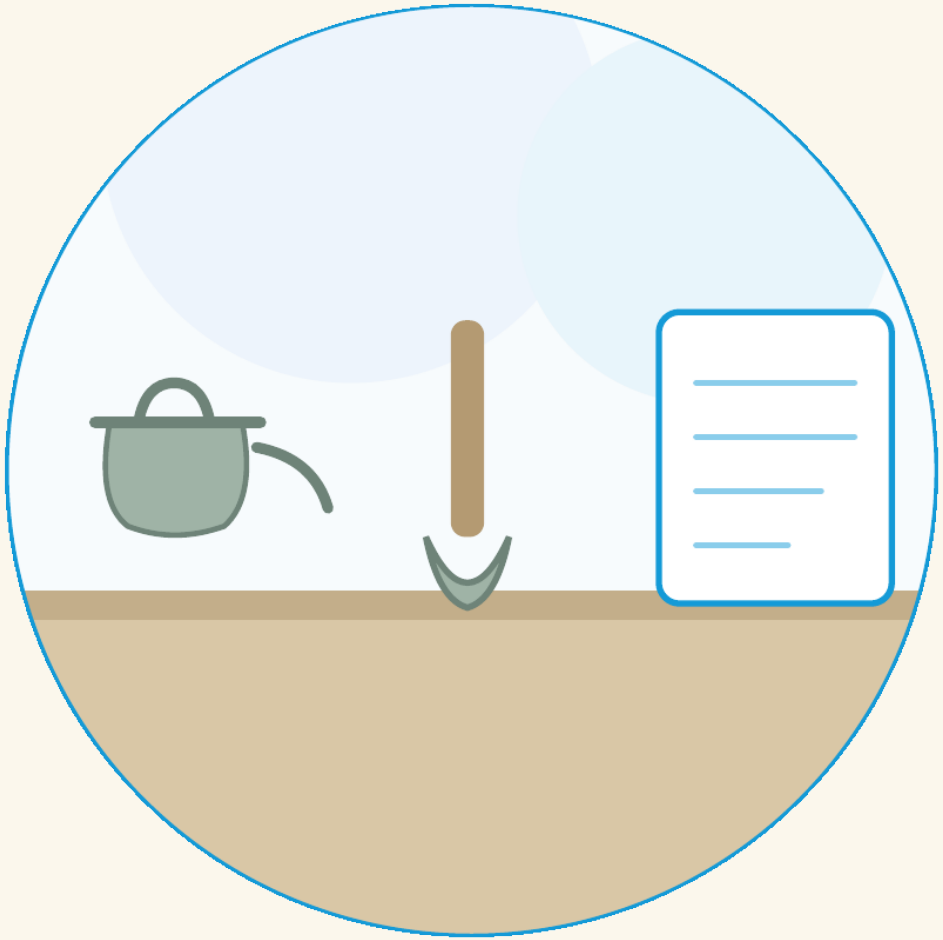
Een voorleesuur · Pascal Tijdink · Iselinge Hogeschool · LOWAN VO studiedag 2026

Er was eens een tuinman.

Hij had een tuin waarin van alles groeide. Grote planten en kleine. Vroege bloeiers en laatbloeiers.

Geen twee planten in zijn tuin waren hetzelfde.

Op een dag kwam er een jonge tuinier bij hem werken.

„Wat moet ik doen?" vroeg de jonge tuinier.

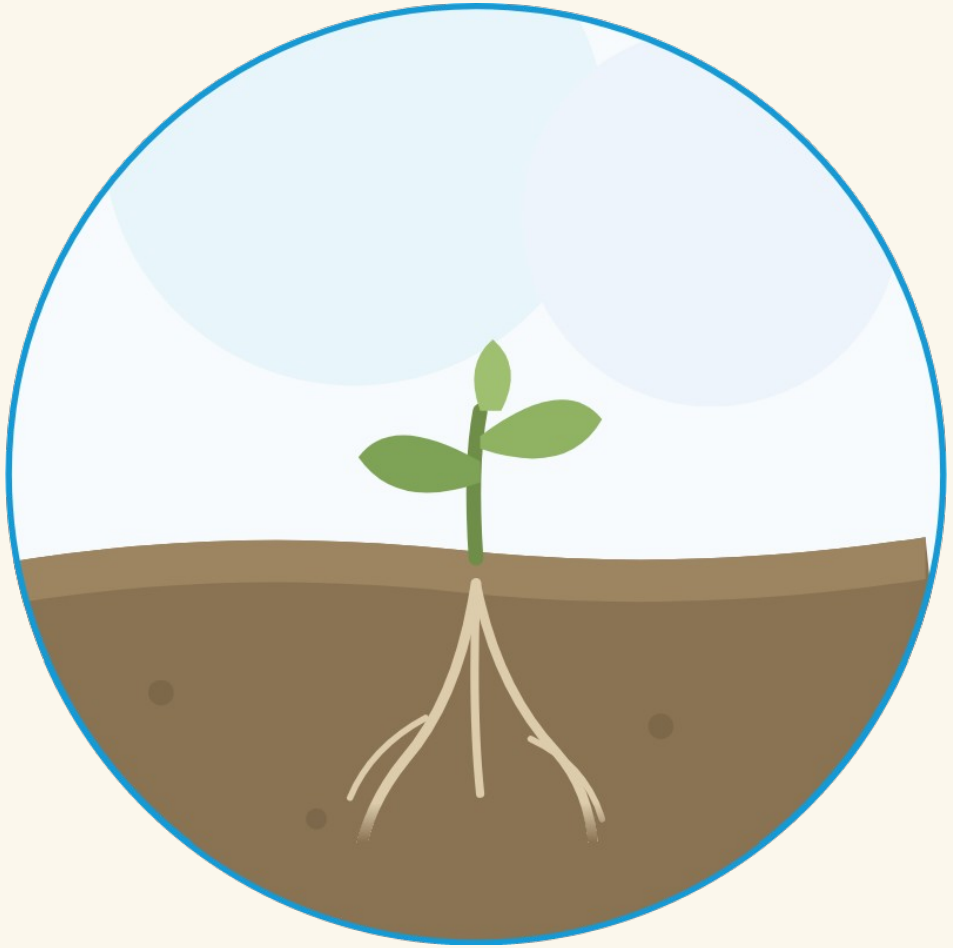

„Kijken", zei de tuinman.
„In het begin doe je niets anders dan kijken."

Achter in het bed stond een klein plantje.

Het kwam uit een andere tuin en was in het voorjaar verplant.
Alles eromheen was gegroeid.

Dit plantje niet.

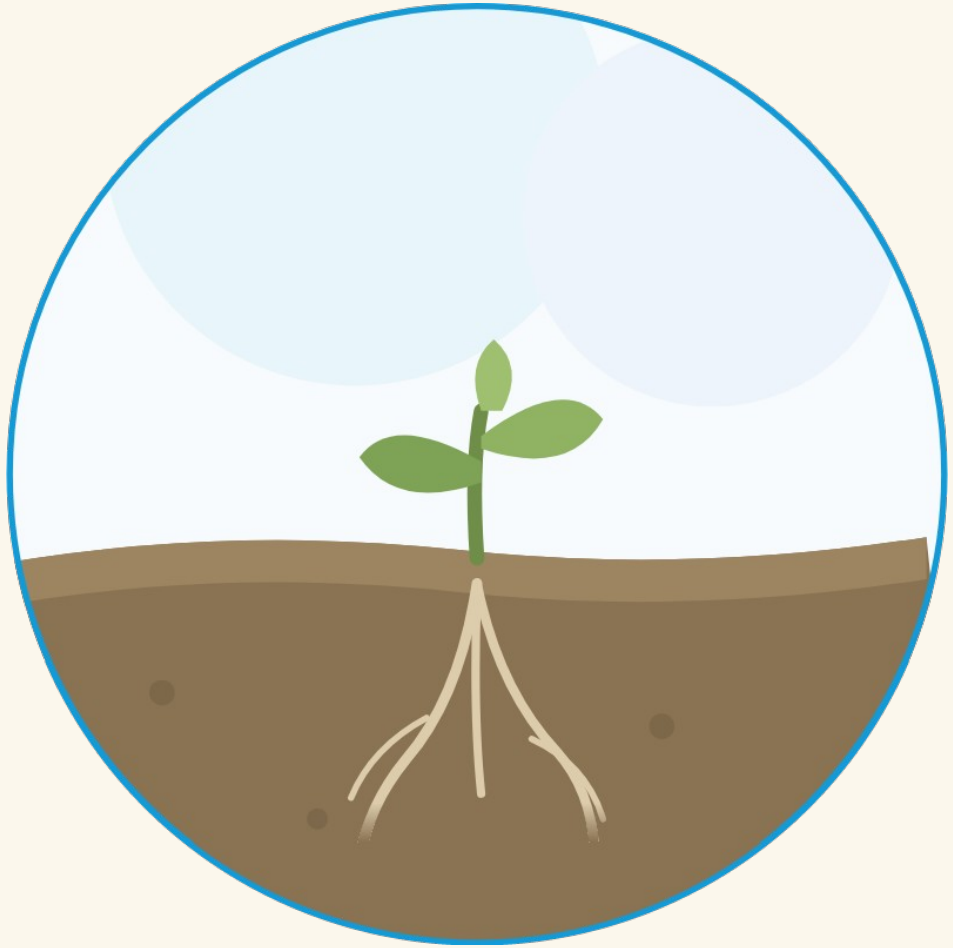

„Wat is er mis mee?” vroeg de jonge tuinier.

De tuinman hurkte. Hij keek lang.

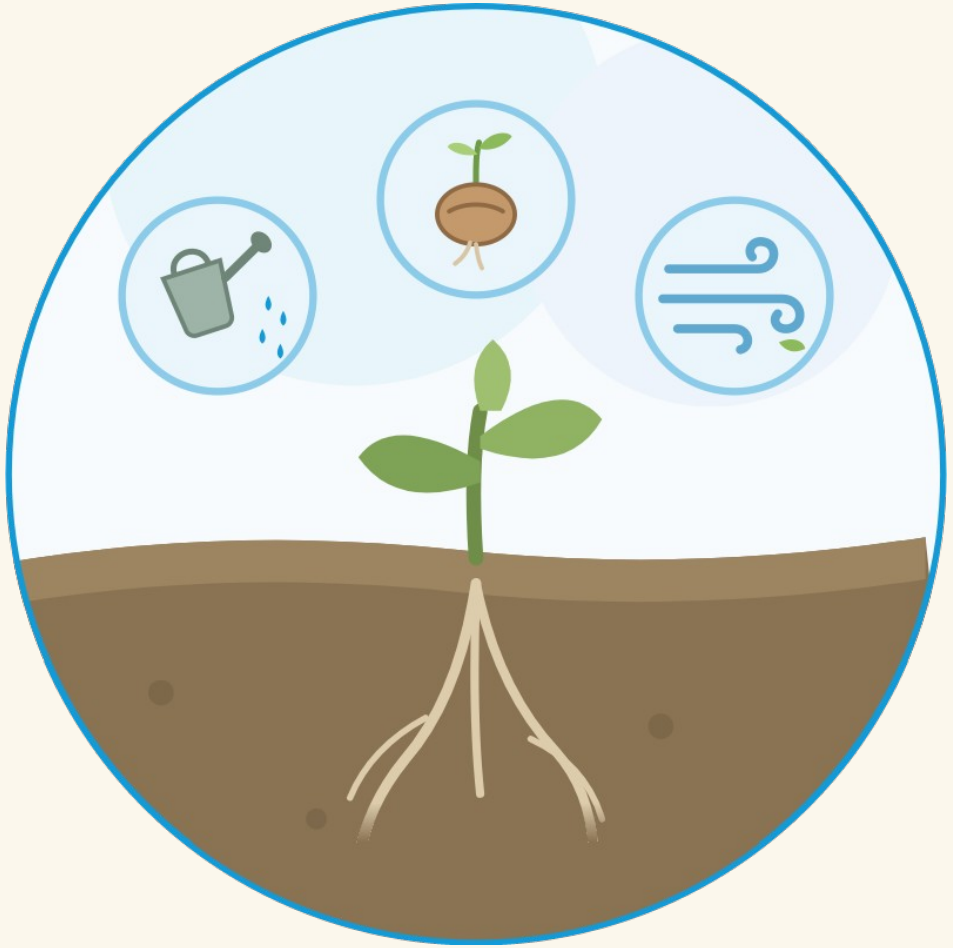
„Dat zie ik niet”, zei hij.

„Ik zie een klein plantje.

1. Misschien krijgt het te weinig water.
2. Misschien zit er iets in het zaadje.
3. Misschien staat het hier op de tocht en komt het nooit tot rust.

Drie redenen. Eén plantje.
Van boven zie je niet welke het is.”

„Wat doet u dan?”

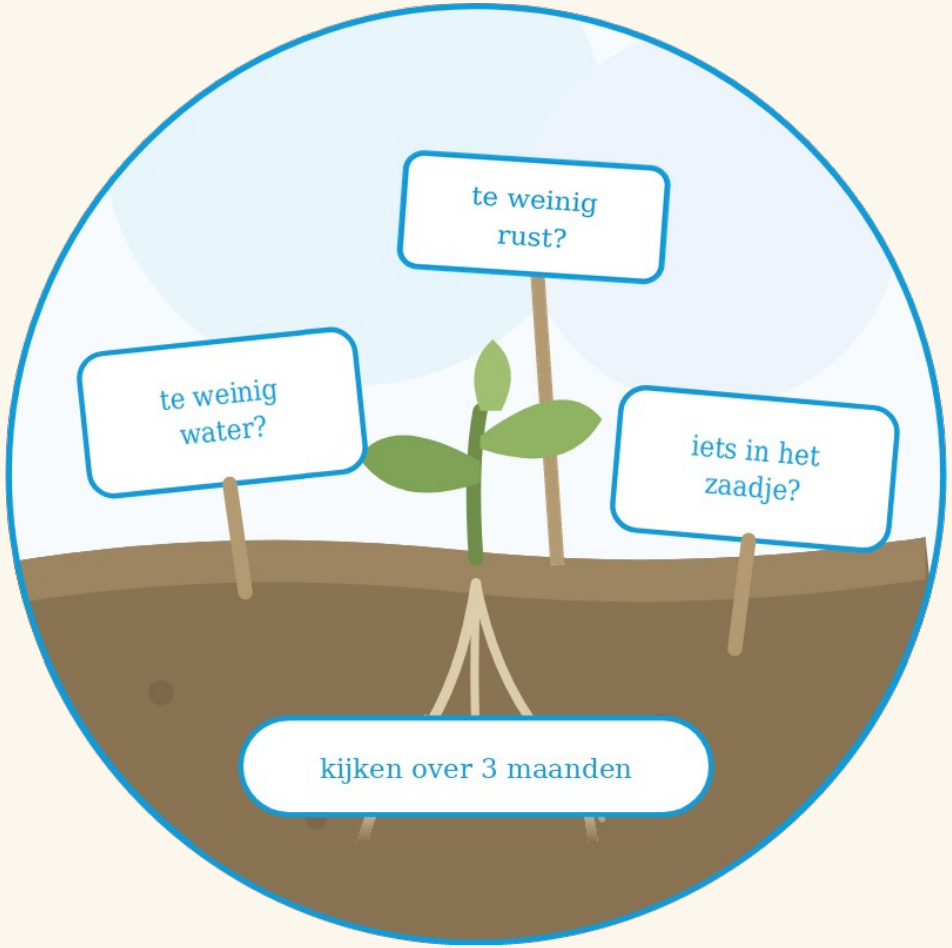

„Twee dingen tegelijk.”

De tuinman pakte vier labeltjes.
Hij schreef er iets op en stak ze naast elkaar in de aarde.

„Ik schrijf op wat ik denk
en wanneer ik weer kom kijken.”

EVEN IETS VAN JULLIE

Ga staan als het klopt.

Drie vragen. Ga bij elke vraag staan als je ja zegt. Daarna weer zitten.

1 — Ga staan als je het afgelopen jaar twijfelde over een leerling die maar langzaam vooruitging in taal: leert hij gewoon nog Nederlands, of is er meer aan de hand, zoals een TOS?
2 — Ga staan als je bij die leerling wist hoe goed hij praat in zijn thuistaal.
3 — Ga staan als je bij die leerling hebt meegewogen of hij genoeg rust en veiligheid had om te leren.

± 3 minuten

De volgende ochtend had de jonge tuinier een vraag.

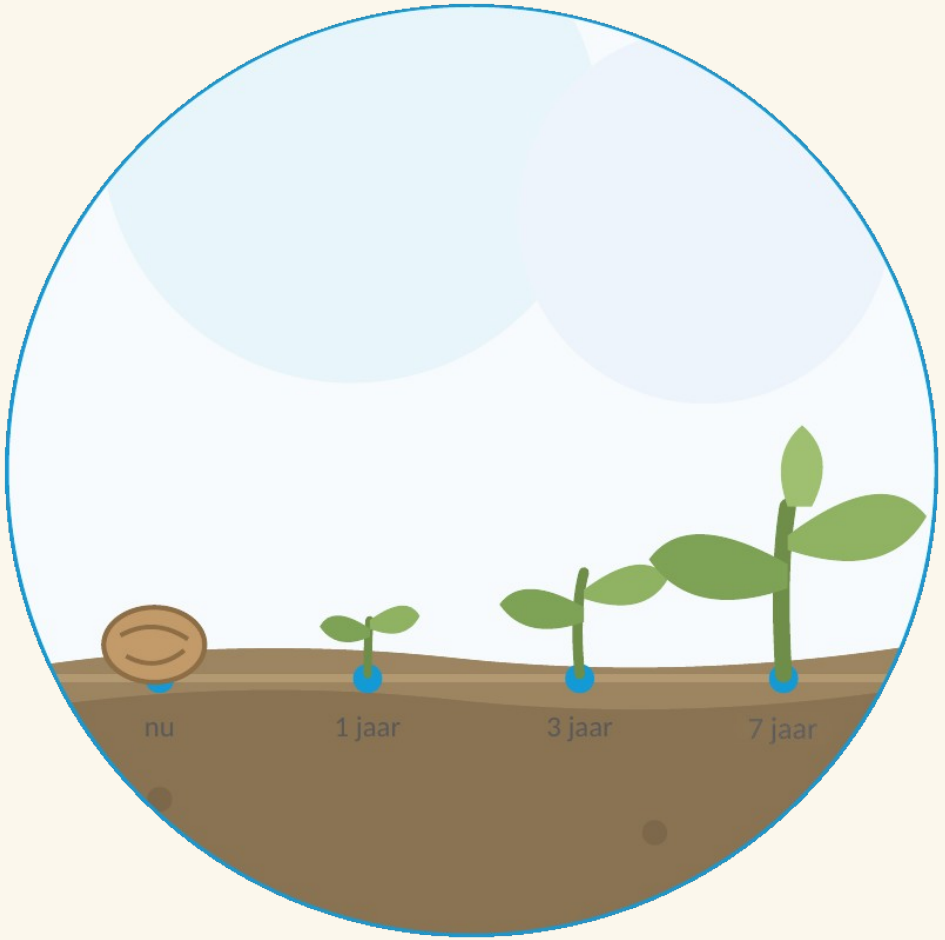

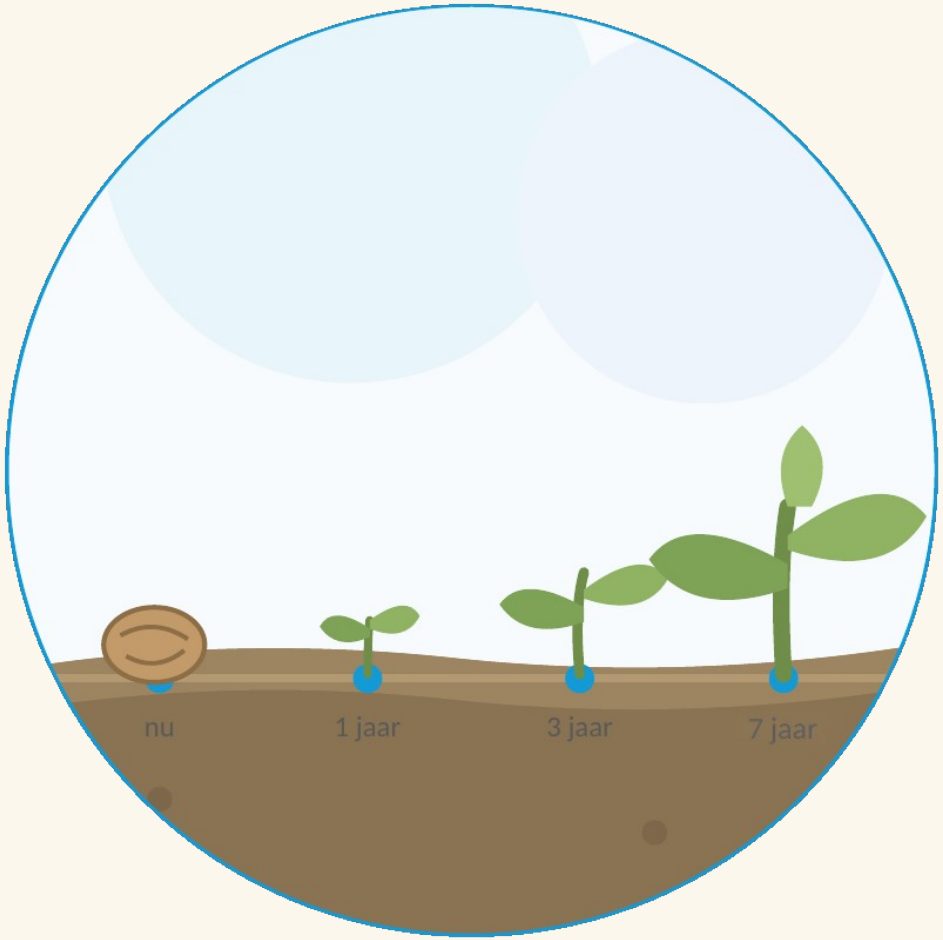
„Hoe lang duurt groeien eigenlijk?"

De tuinman pakte zijn oude schriftje.

„Hier schrijf ik alles in. Ook hoe lang de grote planten erover deden."

De tuinman bladerde terug.

„Zeven jaar", zei hij.

„Dit plantje staat hier drie maanden.
De andere al jaren.
Wie ze naast elkaar ziet,
denkt misschien dat er iets mis is.
...
Maar het is er nog maar net."

te weinig water? = te weinig Nederlands gehoord

iets in het zaadje? = een TOS

IselingeHogeschool

Een nieuwe taal leren duurt zo'n zeven jaar.

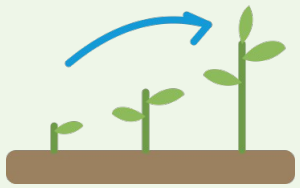
Fasen van taal ▶

± 2 jaar DAT
dagelijkse taal

nog ± 5 jaar CAT
schooltaal

= ± 7 jaar

Je hoeft geen zeven jaar te wachten. Kijk of het Nederlands groeit bij extra aanbod en vraag hoe het thuis gaat.

Thuis gaat het goed

en het Nederlands groeit

Grote kans: hij zit gewoon midden in het taalleerproces.

Ook thuis moeite

en het Nederlands groeit weinig, ook met extra aanbod

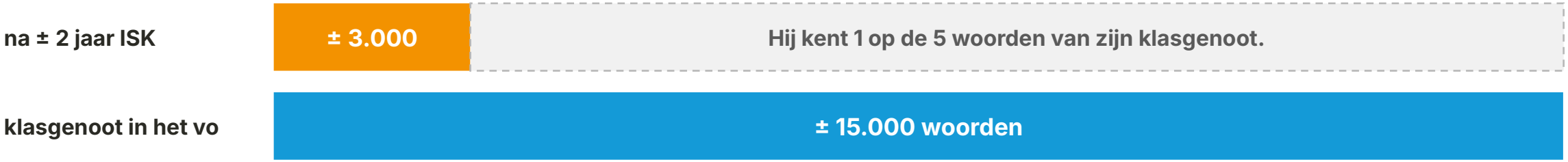
Grotere kans op een TOS — als er wél genoeg rust is.

Hoe weet je hoe het thuis gaat? Vraag het de ouders (met tolk) of iemand die de taal spreekt. **In ontwikkeling:** de Gespreksleidraad thuistaal (12–18 jaar), op basis van de ALDeQ.

TOS in álle talen: Blumenthal & Verbeek, 2022; Sanders, 2022. ± 2 en 5 à 7 jaar is een vuistregel: Blom & Blumenthal, 2019; Thompson, 2017. ALDeQ: Paradis e.a., 2010.

Op schema, maar gemeten met de verkeerde lat.

Op schema voor de ISK, maar in het vo zit hij naast een klasgenoot die hier opgroeide.

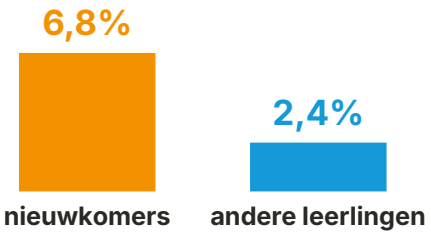

Indicaties. ISK: streefnorm (Kuiken, 2016; Mulder, Timman & Verhallen, 2009). Klasgenoot: gemiddelde twaalfjarige (Verhoeven & Vermeer, 1992, in Kuiken, 2016).

Het gevolg — meer doorverwijzingen dan je zou verwachten

Cluster 2 ingezoomd ▶ Wat het veld zegt ▶

Praktijkonderwijs (vo)

instroom · DUO, 2024

Bijna 3 keer zo vaak naar het praktijkonderwijs.

Vanuit de ISK naar het praktijkonderwijs: 657 leerlingen in 2020, 1.081 in 2025 (Sectorraad Praktijkonderwijs, 2026).

Het praktijkonderwijs doet goed werk en ziet dit zelf ook: het gaat om de taalvraag, niet om de school.

Slim zijn kent geen land. De doorverwijzing wel.

ZO ZOU JE HET VERWACHTEN

opgegroeid in Nederland

± 1 op de 40 naar het praktijkonderwijs

nieuwkomers

± 1 op de 40 naar het praktijkonderwijs

Evenveel slim, dus evenveel naar het praktijkonderwijs.

ZO IS HET

opgegroeid in Nederland

± 1 op de 40 (2,4%)

nieuwkomers

bijna 3 op de 40 (6,8%)

3×

Bijna 3 keer zo vaak. Niet door slimheid, maar door de lat.

In 2025: 1.081 jongeren vanuit de ISK naar het praktijkonderwijs.

Illustratie per 40 leerlingen, afgerond: 2,4% en 6,8% instroom praktijkonderwijs (DUO, 2024) · dezelfde verdeling van slim zijn: Stevenson, Heiser & Resing, 2016 · 1.081: Sectorraad Praktijkonderwijs, 2026

EVEN MET Z'N TWEEËN

Samir, 15 jaar

Tweede jaar ISK. Over een paar maanden stroomt hij door. Het zorgteam denkt aan praktijkonderwijs. Wat adviseer jij?

Veertien maanden in Nederland, met zijn vader. Daarvoor vijf jaar school, toen ruim twee jaar geen.

Thuis Dari. Zijn vader spreekt nog weinig Nederlands.

Korte zinnen, vaak zonder lidwoord: „hij heb gevalt".

Van een opdracht in twee stappen doet hij alleen de eerste.

In een klein groepje praat hij wel. Wordt het rumoerig, dan gaat zijn hoofd op tafel.

Woordenschattoets: ver onder de norm. Eentalig genormeerd.

Zijn gehoor is nooit getest.

Samir is samengesteld uit de literatuur en de casus van de startmeting. Hij bestaat niet.

Pak het werkblad van je stoel.

Vul samen blok 1, 2 en 3 in.

Vul in wat je wéét.
Omcirkel wat je nog wilt weten.

Dit werkblad is een eerste versie van het instrument Tussen taal en label. Jullie werken er als eersten mee.

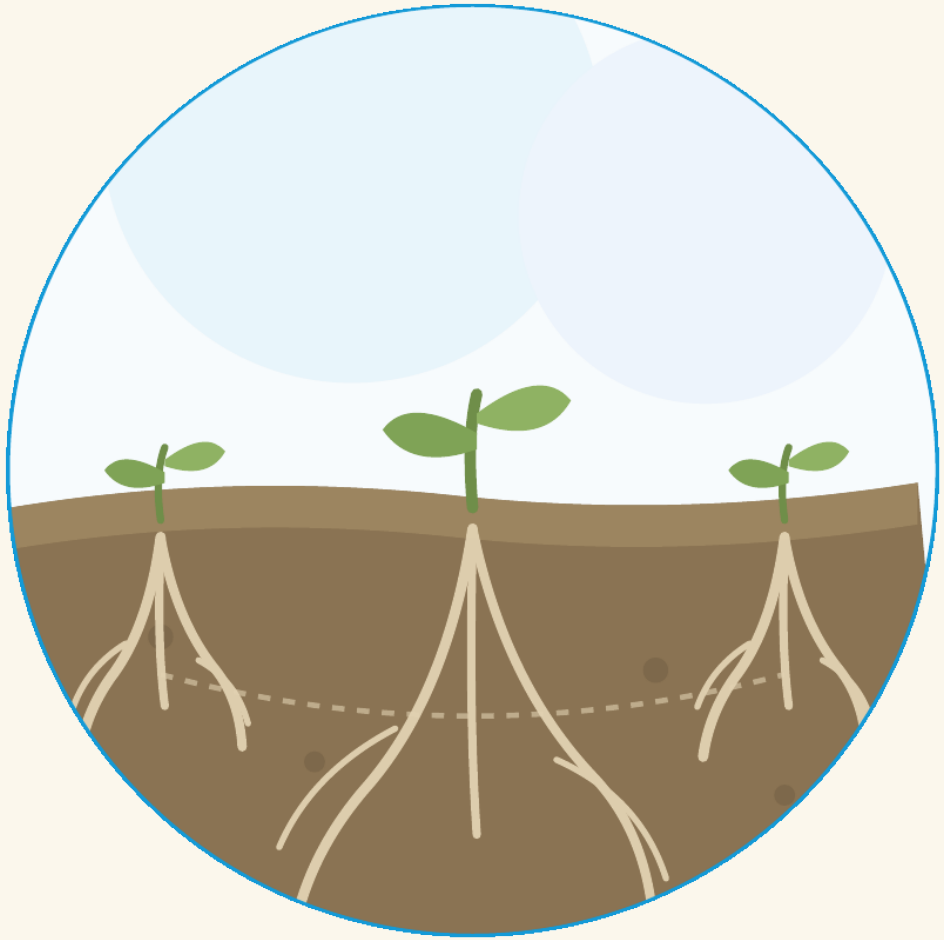
± 6 minuten

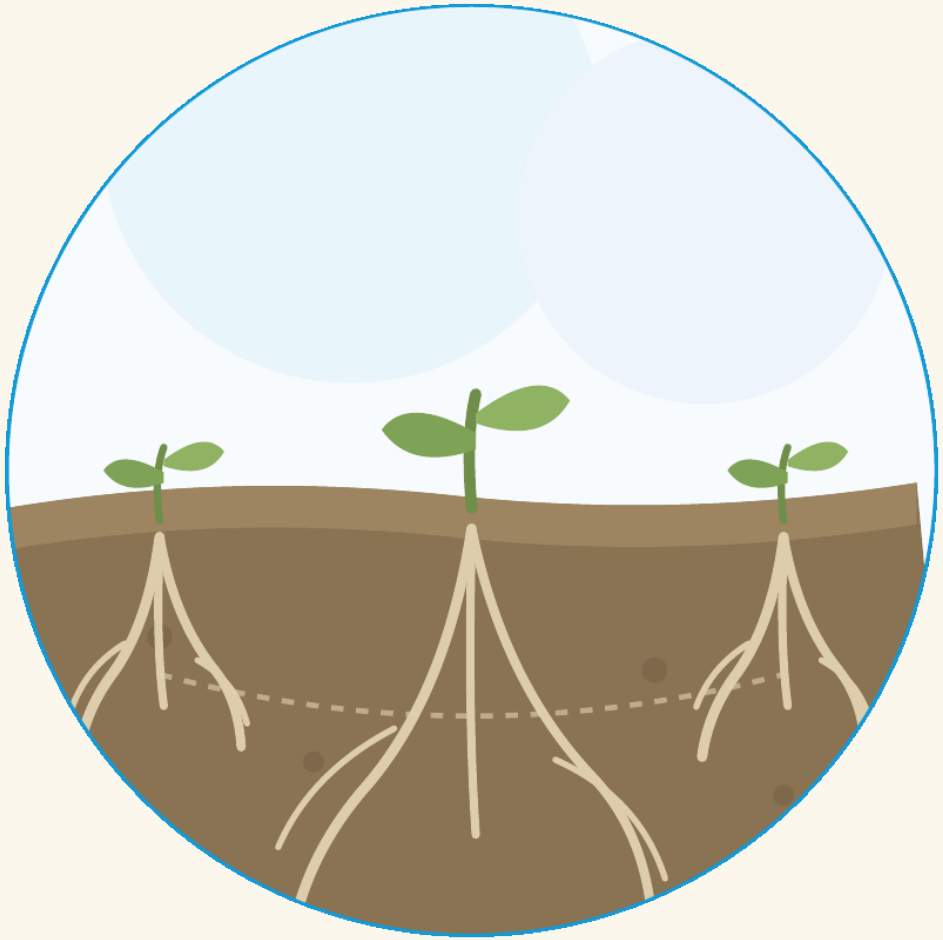
Een paar dagen later groef de tuinman voorzichtig een andere plant uit.

„Kijk”, zei hij.

Boven de grond zag je een klein blaadje.
Onder de grond zat veel meer.

„Soms zit het antwoord onder de grond.
Soms in de tuin waar het eerst stond.
Groeiden de planten daar ook traag?"

„Hoe kom ik dat te weten?"

„Door het te vragen. Aan wie het weet."

Wat de vader vertelt, verandert alles.

Samir, 15, ISK. Tien professionals, van wie zeven in de ISK, schatten de kans op een TOS (1–7). Eerst met alleen de klas. Daarna met twee beschreven uitkomsten van één gesprek met zijn vader.

alleen wat ze in de klas zagen

3,0

vader: „Thuis praat hij goed." **2,2**

vader: „Hij begon laat met praten. In de familie hebben meer mensen moeite met taal." **5,5**

kans op een TOS: 1 = heel klein, 7 = heel groot

Zelfde leerling.
Zelfde klas.

Eén gesprek:
3,3 punten verschil.

Die informatie krijg je alleen van ouders.

Een TOS zie je in álle talen. Hoe hij thuis praat, weten alleen ouders.

Hoe voer je dat gesprek? ▶

Startmeting vo en ISK · Tijdink (2026) · n = 10 · beschreven situaties, geen echte gesprekken

EVEN IETS OPSCHRIJVEN

Vijf vragen. Vijf minuten.

Wat je nu invult

Straks hoor je wat deze zaal antwoordde.

Primair en voortgezet onderwijs

Slechts 1 op de 7 po-leraren en 1 op de 6 vo-leraren voelt zich voldoende voorbereid op een talig diverse klas.

Voortgezet onderwijs — ISK en taalschool

Hóé je afweegt — nog Nederlands leren of meer aan de hand — is nog nauwelijks gevraagd. Jullie zijn de eerste grote groep.

Onderwijsraad (2025)

forms.office.com/e/TduEMC5qvW

Laatste vraag in het formulier

Mag ik je benaderen voor het vervolg? Vul dan je mailadres in. Je krijgt de besliswijzer als eerste.

In de zomer keek de jonge tuinier naar de meetlat naast het plantje.

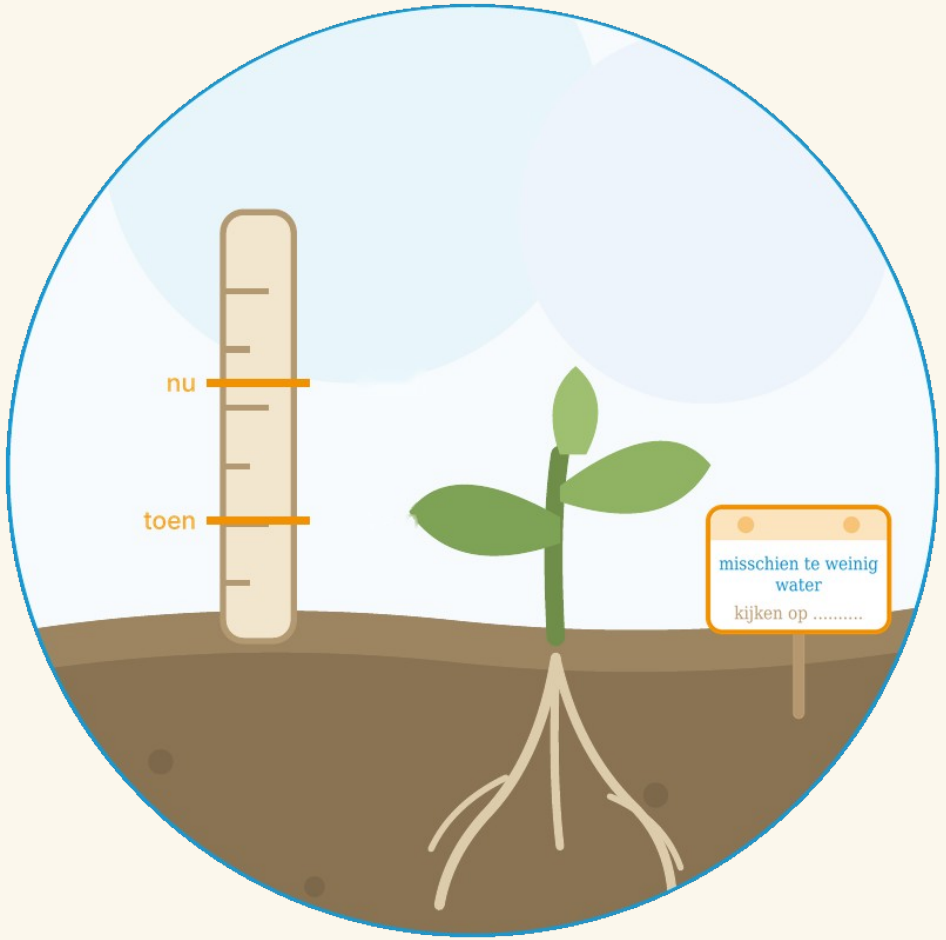
„Nog steeds de kleinste van het bed", zei hij.

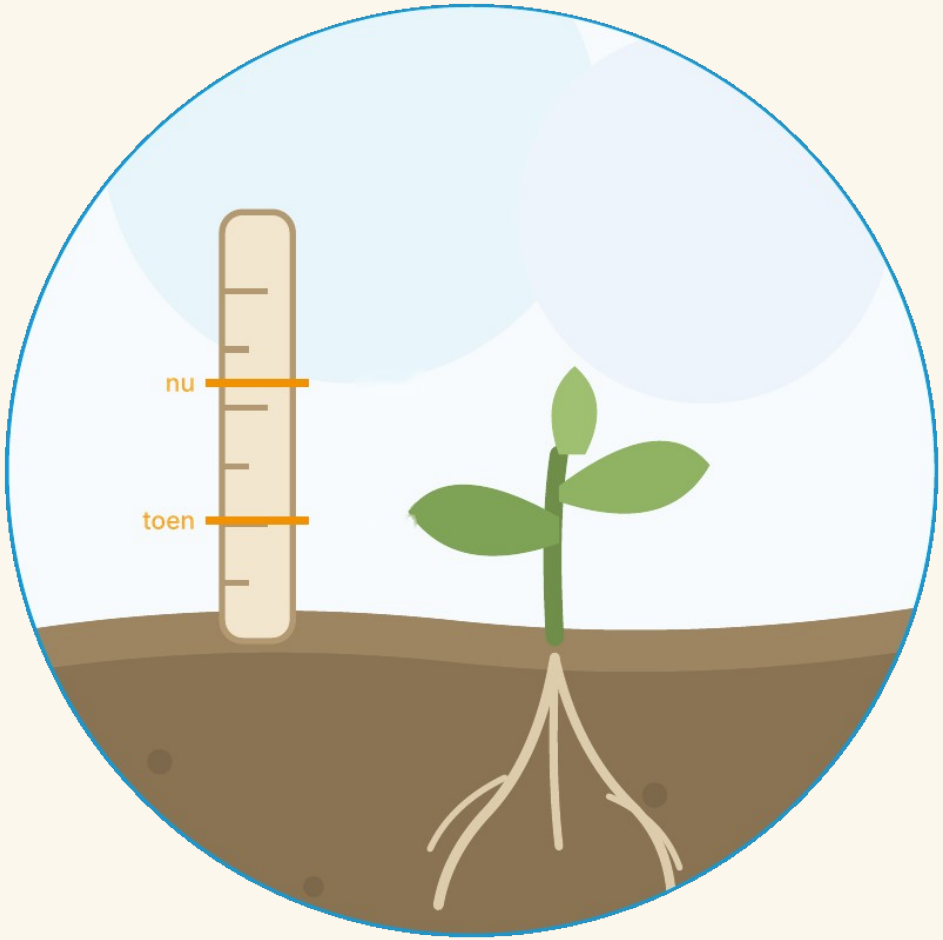
De jonge tuinier schreef één vermoeden op een labeltje en stak het in de aarde.
De datum liet hij open.
Dat zag hij later wel.

De tuinman zette een nieuw streepje.

„Waar stond het vorige maand?"

Daar stond al een streepje.
Een flink stuk lager.

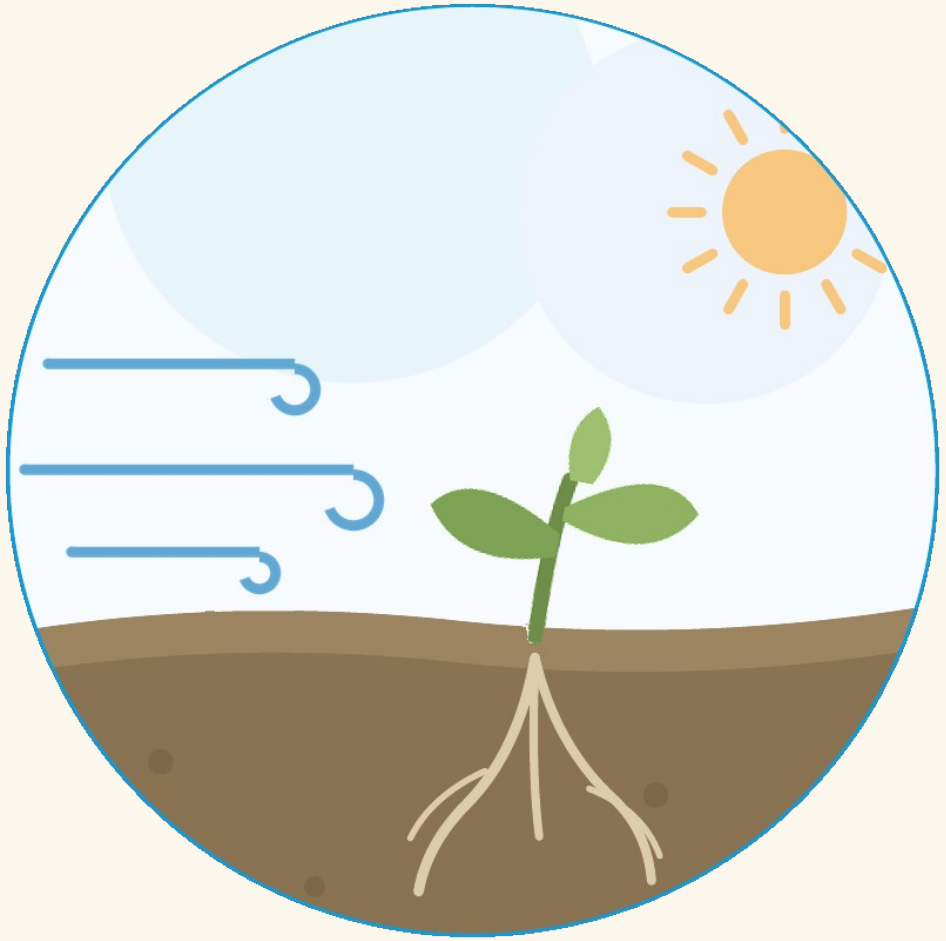

„Dan groeit het gewoon.
Dat het de kleinste is,
zegt alleen waar het begonnen is.”

In augustus kwam er wind.

Niet één keer.
Steeds opnieuw.

Het plantje stond er nog,
maar het stond anders.

De jonge tuinier keek goed.

Het plantje had zijn blaadjes dicht.
Het nam geen water meer op.

Het groeide niet.
Het hield zich vast.

„Zolang het zich schrap zet,
kan het niets anders.

Alles wat het heeft,
gebruikt het om overeind te blijven.”

„Het krijgt toch water en licht?”

„Dat helpt nu niet.

Om te groeien moet het iets opnemen,
iets vasthouden
en er iets nieuws van maken.

Daar is geen kracht voor over
zolang het zich schrap zet.”

te weinig rust? = stress en onveiligheid

IselingeHogeschool

Veilig voelen, goed leren

Stress en onrust
het alarmsysteem staat aan

→

Executieve functies
werkgeheugen · aandacht
schakelen · remmen

→ *samenhang aangetoond*

Een taal leren
leunt juist
op deze functies

al bij korte stress

Werkgeheugen en schakelen werken slechter (ruim 50 studies).

Shields e.a., 2016

ook op lange termijn

Ingrijpende ervaringen als kind: later meer moeite met onthouden, schakelen en inhouden (32 studies).

Rahapsari & Levita, 2025

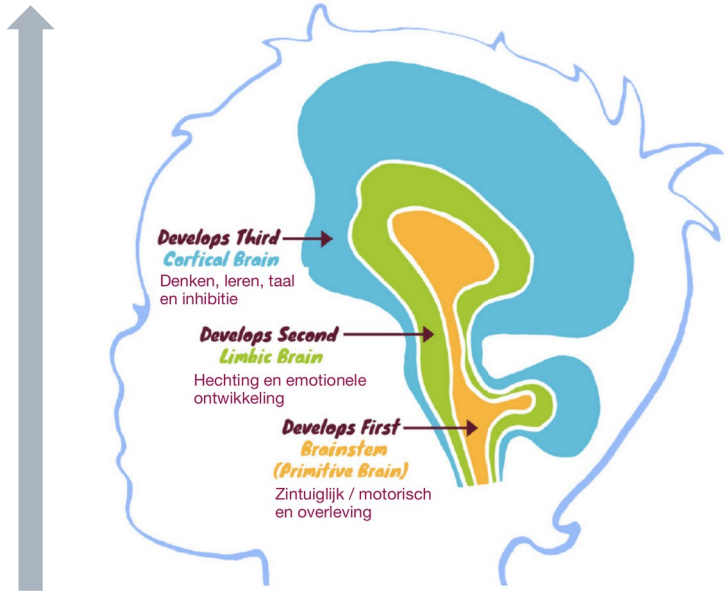
ook bij NT2

Meer traumaklachten, minder Nederlands (132 basisschoolleerlingen).

Leeuwestein e.a., 2026; Lum e.a., 2015

Hij is het niet kwijt. Hij kan er nu niet bij.

Beacon House: leren van onder naar boven ▶

Wat je dan in de klas ziet

	De instructie komt niet binnen.	*aandacht*
Samir	Van twee stappen doet hij alleen de eerste.	*werkgeheugen*
	Hij vindt zijn woorden niet, zegt niets of bevriest.	*woorden vinden*
Samir	Hij schiet uit of legt zijn hoofd op tafel.	*reguleren · remmen*

Twee hiervan zag je bij Samir. Ze passen ook bij een TOS.
Hetzelfde gedrag, meer dan één verklaring.
Andersom ook: bij 4 op 5 kinderen met een gedragslabel bleek de taal zwakker dan gemiddeld, zonder dat het was opgemerkt (Hollo e.a., 2014).

Wat jij kunt doen: eerst rust, dan contact, dan co-reguleren en dan leren.
Een voorspelbare dag · routines – duidelijke afspraken – rustmomenten/rustplekken – instructie op maat – moedertaal - ouders

Beeld: © Beacon House, Ontwikkelingstrauma nader bekeken (Lyons e.a., z.j.; vert. L. Riemsdijk) · vereenvoudigd beeld, geen plattegrond van het brein · Perry & Winfrey, 2021 · Diamond, 2013

te weinig rust? = stress en onveiligheid

IselingeHogeschool

Ze dragen veel mee. Wat beschermt, kun jij geven.

1 · WAT ZE MEEMAAKTEN

6,6 ingrijpende gebeurtenissen per alleenstaande jongere, gemiddeld

van 1 tot 14 per jongere

Oorlog, geweld, verlies van familie of vrienden, een gevaarlijke vlucht.

Hornfeck e.a., 2024 · 131 alleenstaande jongeren, 13–20 jaar

2 · WAT ZE MEEDRAGEN

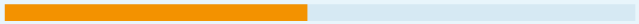
PTSS bij jonge vluchtelingen in Europa

meestal 1 op 5 tot de helft

Bij alleenstaande jongeren:

bijna de helft PTSS-klachten

4 op 10 depressieve klachten

Kien e.a., 2019 · 47 studies; Hornfeck e.a., 2024

3 · WAT BESCHERMT

Niet alleen wat ze meemaakten telt. Ook wat er nú gebeurt.

Dagelijkse stress en onzekerheid geven meer klachten. Steun, een vaste woonplaats en school beschermen.

48% → 32%

PTSS-klachten, na een jaar

Daar kun je iets aan doen.

Hornfeck e.a., 2024; Kien e.a., 2019

Het gaat door

Op 1 juli 2025 zaten ongeveer 6.900 van de 17.000 kinderen uit de asielopvang in een noodopvang, bijna 5.200 van hen al langer dan een jaar. Precies wat beschermt, ontbreekt daar.

OVV: Kinderen in nood ▶

Pharos: kinderen met vluchtachtergrond ▶

Onderzoeksraad voor Veiligheid, 2026

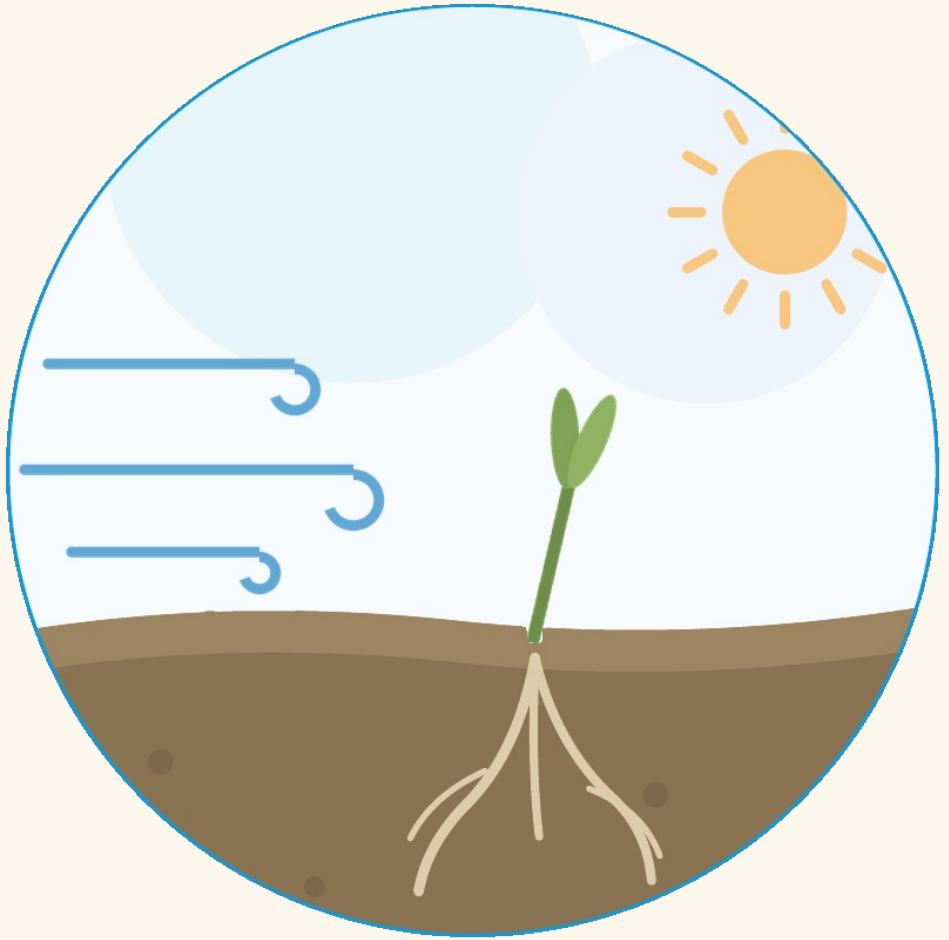

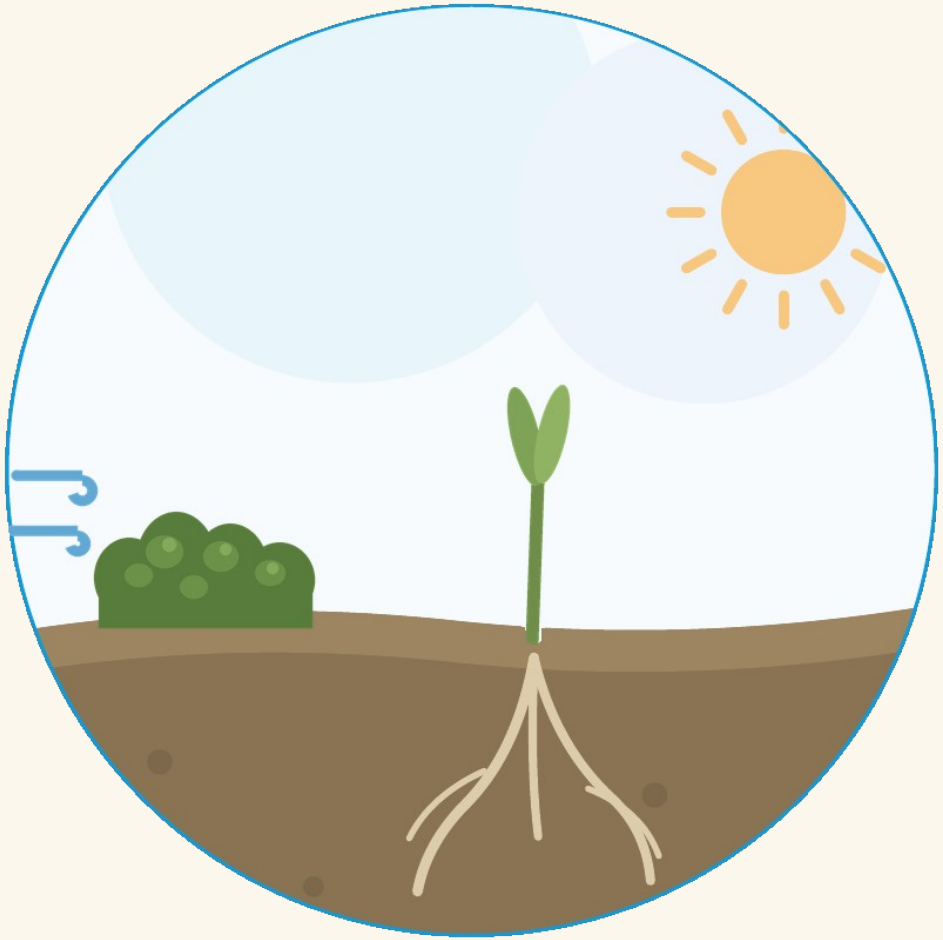
„Er is hier van alles gebeurd”, zei de jonge tuinier.
„Moet ik eerst uitzoeken wát?”

De tuinman schudde zijn hoofd.

„Dat is niet jouw werk.
Je zou het toch niet zeker weten.”

De tuinman zette een lage heg aan de windkant.

„Dit is wel jouw werk.
Zorgen dat het hier rustig is.

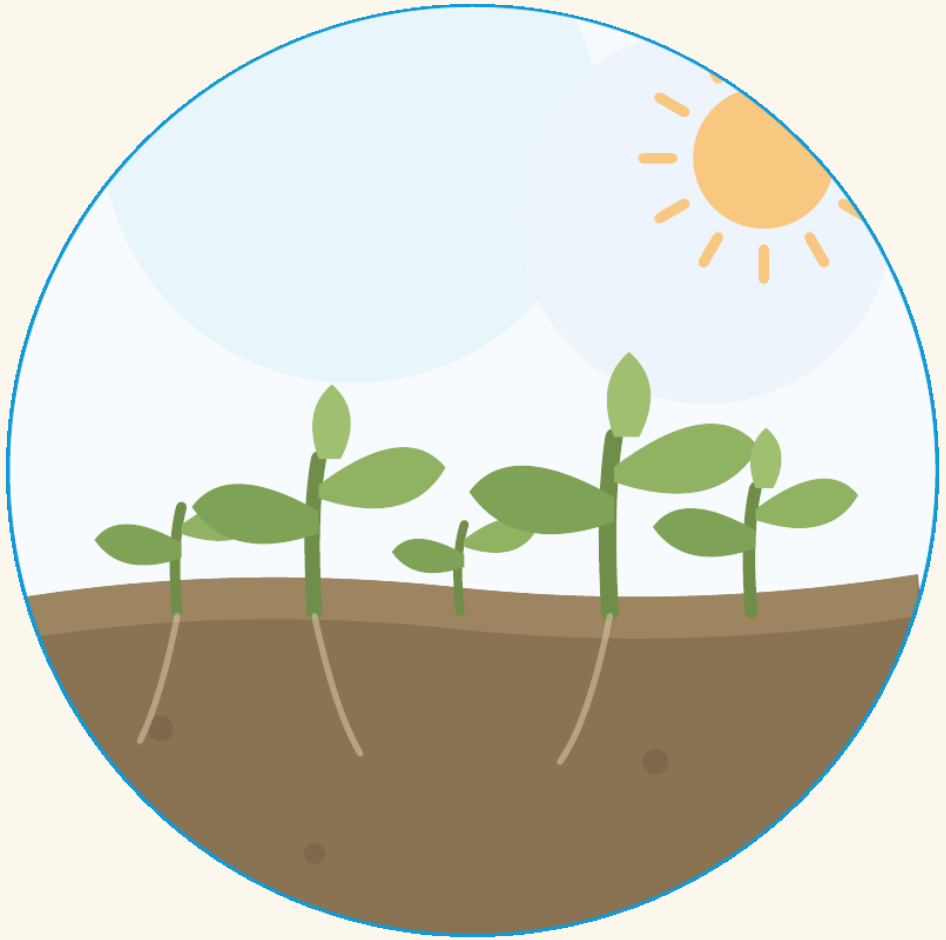
Dan zie je vanzelf wat dit plantje kan.”

Een paar weken later
stonden de blaadjes weer open.

Het nam weer water op.

„Kijk”, zei de tuinman.
„Nu pas kun je zien wat het kan.”

In het najaar vond de jonge tuinier zijn eigen labeltje van de zomer.

Er stond één vermoeden op.
Verder niets.

„Klopte het?" vroeg de tuinman.

„Geen idee. Er staat niet bij wanneer ik weer zou kijken."

„Precies.
Dan heb je geen vermoeden
opgeschreven,
maar een conclusie.

Zet er altijd bij wanneer je weer kijkt.
Zet dan een nieuw streepje:
is het gegroeid?”

Het plantje?

Dat groeide.
Niet snel, maar het groeide.

De jonge tuinier?

Die wist nog altijd niet precies wat er was gebeurd,
maar hij keek anders.

WAT JULLIE ZOJUIST ANTWOORDDEN

Deze zaal, vandaag

Vraag 4 — Hoe moeilijk vind je dit onderscheid?

deze zaal · moeilijk of erg moeilijk

ik lees het jullie zo voor

Vraag 8 — Weeg je rust en veiligheid mee?

deze zaal · altijd of vaak

ik lees het jullie zo voor

Wat we over het onderwijs weten

1 op 6 van de vo-leraren voelt zich voldoende voorbereid op een talig diverse klas (16,9%)

1 op 7 van de po-leraren voelt zich voldoende voorbereid (14,7%)

0 van 10 collega's in mijn startmeting zegt: „dit onderscheid lukt me goed"

Onderwijsraad (2025), uit TALIS 2018 · Tijdink (2026), n = 10

Wat jullie zojuist deden

Hoe vo- en ISK-professionals deze afweging maken, is nog nauwelijks gevraagd. Wat jullie de afgelopen minuten hebben ingevuld, bestond vanochtend nog niet.

IselingeHogeschool

Vijf dingen die je morgen al kunt doen.

1

Volg de groei

Vergelijk hem met zichzelf, niet met de klas. Wat kan hij nu wat hij drie maanden geleden nog niet kon?

werkblad, blok 4 en 6

2

Vraag naar de thuistaal

Vraag ouders met een professionele tolk hoe hij thuis praat, vergeleken met broers, zussen of leeftijdgenoten.

Gespreksleidraad thuistaal · Paradis e.a., 2010

3

Maak de dag voorspelbaar

Vaste routines, instructie in kleine stappen en met beeld. Zwijgen is geen weigeren.

Perry & Winfrey, 2021

4 JSW-artikel ▶

Laat de eigen taal meedoen

Laat hem eerst in de eigen taal denken, overleggen of opzoeken, ook met AI. Daarna doet hij het in het Nederlands.

✋ **Zaalvraag: welke taal spreek jij thuis?**

Onderwijsraad, 2025

5

Zet een datum op je vermoeden

Schrijf op wat je denkt en wanneer je opnieuw kijkt. Een vermoeden zonder datum wordt een conclusie.

werkblad, blok 5 en 6

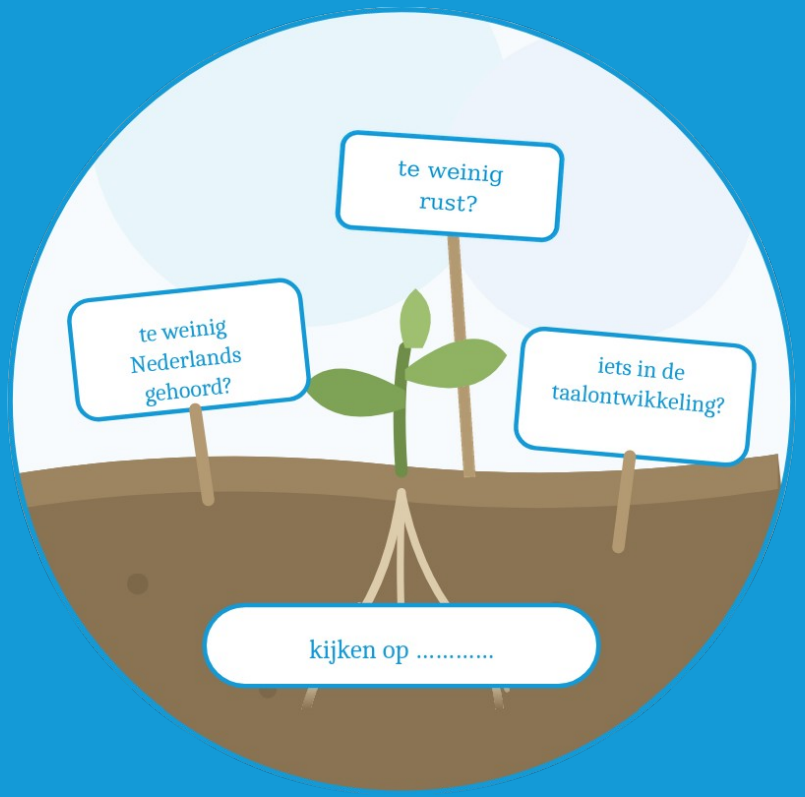
De kennis is er. Het gebruik nog niet. Je hoeft ze niet alle vijf te doen: kies er morgen één.

Startmeting: 76% goed op tien kennisstellingen. Toch dachten 3 van de 10: „ouders helpen het best door thuis Nederlands te oefenen". De thuistaal is juist de basis (Tijdink, 2026; n = 10).

EVEN IETS VAN JULLIE — DE LAATSTE

Je eigen labeltje.

- Denk aan één leerling van jezelf.
- Draai je werkblad om: blok 6.
- Kies er één van de vijf en schrijf op wat je morgen al doet.
- Zet er een datum bij waarop je opnieuw kijkt. Geen ‘later’.

± 2 minuten

TOT SLOT — HET ANTWOORD IN VIER ZINNEN

Het ligt niet aan jou dat je het niet ziet.

- Je kunt het niet zien met de middelen van een klas. Dat ligt niet aan jou.
- Wachten is niet neutraal. Wat bij alle drie de labeltjes helpt, kun je morgen al doen.
- Traumasensitief onderwijs is een voorwaarde om tot leren te komen.
- Houd twee verklaringen open en zet er een datum bij.

De landelijke TOS-handreiking voor cluster 2 verwijst voor deze leerlingen naar LOWAN. Naar jullie dus (Van Druenen e.a., 2026).

IselingeHogeschool

Wat er ligt en waar ik jullie voor nodig heb ☺

Wat er nu al ligt

- Het werkblad in je hand: zes dingen die je voor één leerling opschrijft.
- De besliswijzer in elf stappen, met werkblad in Excel.
- De literatuurstudie: 146 bronnen, afgerond. Dit boek ook.

Waar het onderzoek staat

- Deelvraag 1–3, de literatuur: afgerond.
- Deelvraag 4–5: startmetingen en ± 24 handreikingen. Bezig.
- Deelvraag 6–7: de besliswijzer uitproberen, ook in het vo. Met jullie.

Doe je mee?

In het formulier van zojuist vroeg ik of ik je mag benaderen. Dat kost je een vragenlijst en eventueel een gesprek. Je krijgt de besliswijzer en de uitkomsten als eerste terug. De Gespreksleidraad thuistaal mag je als eerste uitproberen.

Geen mailadres ingevuld?

pascal.tijdink@iselinge.nl

Mail me even. Dan doe je alsnog mee.

VERANTWOORDING

Waar dit op rust

- Abdelhamid, S., Kraaijenvanger, E., Fischer, J., & Steinisch, M. (2024). Assessing adverse childhood experiences in young refugees. European Child & Adolescent Psychiatry, 33(12).
- Agentschap Integratie en Inburgering (z.d.). Meertalige taalverwerving.
- Bishop, D. V. M., e.a. (2016, 2017). CATALISE, fase 1 en 2. PLOS ONE; Journal of Child Psychology and Psychiatry.
- Bisschop, P., e.a. (2022). Doelgroepenonderzoek nieuwkomers.
- Blom, E., & Blumenthal, M. (2019). Wanneer verloopt de verwerving van Nederlands als tweede taal té traag? Van Horen Zeggen.
- Blumenthal, M., & Verbeek, L. (2022). Vragen en antwoorden: didactische ideeën NT2 en TOS in onderwijs. Kentalis.
- Boelhouwer, M., Leeuwestein, H., Kupers, E., & Van Dijk, M. (2022). Praktische handleiding ReBTOSS. Molendrift & RUG.
- Broekhuizen, M., e.a. (2024). Bouwen aan grenzeloos goed onderwijs in de Brainportregio. Universiteit Utrecht.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2023a). De vo-indicator voor praktijkonderwijs.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2023b). Vergelijking populaties gespecialiseerd onderwijs en basisonderwijs.
- De Waal-Bogers (z.d.). Taal of toch TOS? LOWAN.
- Diamond, A. (2013). Executive functions. Annual Review of Psychology, 64, 135–168.
- Dienst Uitvoering Onderwijs (2024). Instroomcijfers nieuwkomers vo, op verzoek geleverd.
- Donzella, B., e.a. (2026). Social buffering of the cortisol stress response in children. Psychoneuroendocrinology, 186.
- Van Druenen, M., De Bree, E., Vlieger, D., Verwimp, C., Hakvoort, B., & Tijms, J. (2026). Handreiking TOS & Dyslexie. Nederlands Kwaliteitsinstituut Dyslexie.
- Hollo, A., Wehby, J. H., & Oliver, R. M. (2014). Unidentified language deficits. Exceptional Children, 80(2).
- Hornfeck, F., e.a. (2024). Trajectories of mental health problems in unaccompanied young refugees in Germany. European Child & Adolescent Psychiatry.
- Kan, P. F., Jones, M., Meyers-Denman, C., & Sparks, N. (2025). Emergent bilingual children during the silent period. Journal of Child Language, 52(3).
- Kennisrotonde (2018, geactualiseerd 2024). Is twee jaar Internationale Schakelklas voor nieuwkomers voldoende om goed te kunnen instromen in het reguliere onderwijs? NRO.
- Kien, C., e.a. (2019). Prevalence of mental disorders in young refugees and asylum seekers in European countries. European Child & Adolescent Psychiatry, 28(10).
- Kuiken, F. (2016). Woordenschatuitbreiding bij zes- tot twaalfjarige leerlingen, inclusief nieuwkomers. HSN-conferentie.
- Laufer, B., & Ravenhorst-Kalovski, G. C. (2010). Lexical threshold revisited. Reading in a Foreign Language, 22(1).
- Leeuwestein, H., Kupers, E., Boelhouwer, M., & Van Dijk, M. (2026). The relationship between psychological well-being and second language skills among refugee students in primary education. Language Learning.
- Leysen, H., Mostaert, C., Patteeuw, T., Roeyers, H., Van Den Heuvel, E., & Zink, I. (2020). Digitale oudervragenlijst ALDeQ-NL. Thomas More.
- Lum, J. A. G., Powell, M., Timms, L., & Snow, P. (2015). A meta-analysis of cross sectional studies investigating language in maltreated children. JSLHR, 58(3).
- Lyons, S., Whyte, K., Stephens, R., & Townsend, H. (z.j.). Ontwikkelingstrauma nader bekeken (vert. L. Riemsdijk). Beacon House.
- Mulder, F., Timman, Y., & Verhallen, S. (2009). Handreiking bij de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters (BAK). ITTA, UvA.
- Nayeb, L., Wallby, T., Westerlund, M., Salameh, E.-K., & Sarkadi, A. (2015). Child healthcare nurses believe that bilingual children show slower language development, simplify screening procedures and delay referrals. Acta Paediatrica, 104(2).
- Norbury, C. F., e.a. (2016). The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 57(11).
- Onderwijsraad (2025). Talige diversiteit benutten.
- Onderzoeksraad voor Veiligheid (2026). Kinderen in nood.
- Orellana, C. I., Wada, R., & Gillam, R. B. (2019). Dynamic assessment in bilingual children. AJSLP, 28(3).
- Paradis, J., Emmerzael, K., & Sorenson Duncan, T. (2010). Assessment of English language learners: Using parent report on first language development. Journal of Communication Disorders, 43(6).
- Perry, B. D., & Winfrey, O. (2021). What happened to you? Flatiron Books.
- Rahapsari, S., & Levita, L. (2025). The impact of adverse childhood experiences on cognitive control across the lifespan. Trauma, Violence, & Abuse, 26(4).
- Sanders, B. (2022). Meertaligheid en TOS. Smartonderwijs.
- Sectorraad Praktijkonderwijs (2026). Staat van het Praktijkonderwijs 2026.
- SEO Economisch Onderzoek & Sardes (2025). Evaluatie instellingssubsidie LOWAN-vo.
- Shields, G. S., Sazma, M. A., & Yonelinas, A. P. (2016). The effects of acute stress on core executive functions. Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 68.
- Stevenson, C. E., Heiser, W. J., & Resing, W. C. M. (2016). Dynamic testing: Assessing cognitive potential of children with culturally diverse backgrounds. Learning and Individual Differences, 47.
- Thompson, K. D. (2017). English learners' time to reclassification: An analysis. Educational Policy, 31(3).
- Tijdink, P. (2026). Tussen taal en label — startmetingen deel II [dataset]. Iselinge Hogeschool.
- Verhagen, I., Hoogsteder, M., & Hein, I. (2022). Toolkit Tijdig signaleren. Amsterdam UMC.
- VO-raad (2026). De staat van het praktijkonderwijs 2026: zorgelijke stijging zij-instroom [nieuwsbericht].

De volledige lijst van 146 bronnen staat in Tussen taal en label — eindverslag deel I (Tijdink, 2026).

Bij het ontwerpen van deze presentatie is generatieve AI gebruikt. Keuze, interpretatie en weging van het onderzoek zijn van de auteur, die de bronnen en cijfers heeft gecontroleerd.

Van ALDeQ naar Gespreksleidraad thuistaal

De basis: ALDeQ

Oudervragenlijst voor jonge kinderen (onderzocht bij ± 5 tot 9 jaar; ALDeQ-NL: 4 tot 10 jaar). 18 vragen, met een score.

A Vroege mijlpalen

B Hoe het kind nu praat in de eigen taal

C Gedrag en voorkeuren

D Familie

De ALDeQ-NL bekijken (LOWAN) ▶

In ontwikkeling: 12 tot 18 jaar

Geen test en geen score: een gesprek met ouders, zo nodig met een professionele tolk. Voor docent, mentor, coach of coördinator.

A Talen en schoolgeschiedenis nieuw

B Vroege ontwikkeling uit ALDeQ

C Nu: praten in de eigen taal uit ALDeQ

D Lezen en schrijven in de eigen taal nieuw

E Familie uit ALDeQ

F Rust nieuw

Paradis, J., Emmerzael, K., & Sorenson Duncan, T. (2010). Assessment of English language learners: Using parent report on first language development. Journal of Communication Disorders, 43(6), 474–497. Gebruikt met toestemming van de eerste auteur (J. Paradis, persoonlijke communicatie, oktober 2026). ALDeQ-NL: Leysen, H., Mostaert, C., Patteeuw, T., Roeyers, H., Van Den Heuvel, E., & Zink, I. (2020). Thomas More.

◀ Terug

Het gaat om de taalvraag, niet om de school.

Het praktijkonderwijs ziet het zelf

Voor een deel van de nieuwkomers is het praktijkonderwijs de best passende plek. Een ander deel zou cognitief beter passen in het vmbo, maar komt er door de taal terecht.

Sectorraad Praktijkonderwijs, De Staat van het Praktijkonderwijs 2026 · VO-raad

Lees het artikel ▶

Een risico dat het veld kent

De evaluatie van LOWAN-vo noemt de kans op „een onterechte uitstroom naar het praktijkonderwijs of een te vroege doorstroom naar het mbo".

SEO & Sardes (2025), Evaluatie instellingssubsidie LOWAN-vo

Lees het rapport ▶

Volgens ISK-directeuren

Ruim een derde van de ISK-leerlingen stroomt door naar een niveau onder hun eigen kunnen.

Enquête onder 44 ISK-directeuren, via de Kennisrotonde (2018, geactualiseerd 2024)

Lees de vraag en het antwoord ▶

Wat helpt

Plaats op het niveau van het ISK-advies en geef er extra taalsteun bij. Dan kan een leerling laten zien wat hij kan.

Dat advies weegt taalniveau, leergedrag en leerroute. Kijk vooral hoe snel hij leert, niet alleen hoeveel Nederlands hij al kent.

Sectorraad Praktijkonderwijs · VO-raad (2026) · LOWAN & ITTA (2020)

Lees het artikel ▶

◀ Terug

Hoe verloopt taal leren?

Van links naar rechts: hoeveel jaar iemand Nederlands hoort. Een eentalige klasgenoot in het vo hoort al twaalf jaar of langer Nederlands; een nieuwkomer begint pas als hij Nederlands gaat horen.
Vergelijk een nieuwkomer dus met zijn eigen fase, niet met een klasgenoot van dezelfde leeftijd.

NT1

eentalig Nederlands, vanaf de geboorte

Voortalig	Vroegtalig	Differentiatie	Voltooiing
huilen, klanken, brabbelen	eerste woordjes, dan twee woorden samen	zinnen worden langer, grammatica en woordenschat groeien snel	complexe zinnen, vertellen; schooltaal en woordenschat groeien door

NT2

vanaf het moment dat hij Nederlands hoort

Stille periode	Telegram-stijl	Eigen zinnen	Dagelijkse taal op peil	Schooltaal groeit
luisteren; soms de eigen taal	losse woorden, vaste zinnetjes	met fouten als „de huis”	na ± 2 jaar praat hij vlot	op peil na 5 à 7 jaar; een deel heeft langer nodig

Fasen naar Agentschap Integratie en Inburgering (z.d.) en De Waal-Bogers (z.d.); Kan e.a. (2025); Blom & Blumenthal (2019); Thompson (2017). Indicaties: kinderen verschillen.

Meertalige taalverwerving ▶

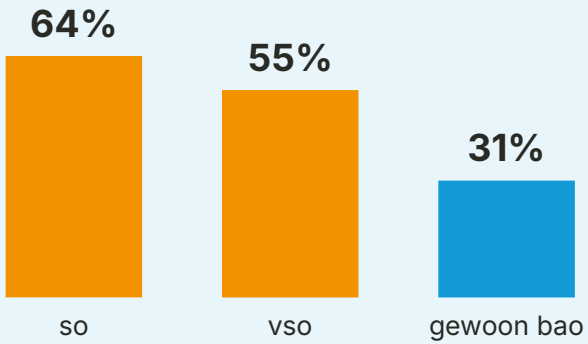
LOWAN: Taal of toch TOS? ▶

◀ Terug

Cluster 2: landelijk en ingezoomd

1 LANDELIJK Wie zitten er in cluster 2?

ruim de helft van niet-Nederlandse herkomst

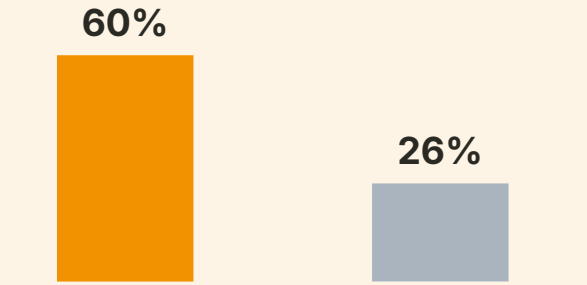
Lees: van alle leerlingen in cluster 2 van het so heeft 64% een moeder van niet-Nederlandse herkomst, in het vso 55%. In het gewone basisonderwijs is dat 31%.

CBS (2023b) · herkomst van de moeder · peildatum 1 oktober 2021

inzoomen

2 INGEZOOMD Op basis waarvan?

ruim 2× zoveel vermoedens als diagnoses

Lees: op één cluster 2-school (twee locaties) stond bij 60% van de meertalige leerlingen een vermoeden van TOS in het dossier. Slechts 26% had een officiële diagnose.
Eén school, geen landelijk beeld.

Broekhuizen e.a. (2024) · Taalbrug Junior, Eindhoven en Helmond · leerlingdossiers

Lees het rapport ▶

◀ Terug

BIJLAGE — MIJN ARTIKEL IN JSW

IselingeHogeschool

„Praat thuis meer Nederlands”: goed advies?

Wat het artikel zegt

Niet de hoeveelheid Nederlands telt, maar de kwaliteit van het gesprek.

Spreken ouders weinig Nederlands, dan worden gesprekken in die taal korter en oppervlakkiger.

Wat een kind in de thuistaal leert, zoals redeneren, uitleggen en vertellen, neemt het mee naar het Nederlands.

Als de thuistaal er mag zijn, voelen leerlingen zich veiliger en doen ze meer mee.

Wat je zegt in het oudergesprek

„Praat vooral veel met uw kind, in de taal die voor jullie het meest natuurlijk voelt. Rijke gesprekken helpen kinderen om taalvaardiger te worden, ook in het Nederlands.”

In de klas

Taalmaatjes · startzinnen · een paar seconden extra denktijd · de thuistaal als steun bij een moeilijke opdracht.

Lees het artikel ▶

Tijdink, P. (2026). „Praat thuis meer Nederlands.” Goed advies of hardnekkige mythe? JSW, jaargang 2026-2027, nr. 2, 18–21. Met o.a. Cummins (1979), Agirdag (2020), Duarte e.a. (2022) en Veerman e.a. (2023); de literatuurlijst staat op jsw.nl.

◀ Terug

"PRAAT THUIS MEER NEDERLANDS"

Goed advies of hardnekkige mythe?

Het is een veelgehoord advies aan ouders van meertalige kinderen: "Praat thuis meer Nederlands." Begrijpelijk, want leerkrachten willen de blootstelling aan de Nederlandse taal vergroten om de taalontwikkeling van een leerling te stimuleren. Maar wat als ouders beperkt Nederlands beheersen? Helpt dit advies dan wel? Of kan het onbedoelde gevolgen hebben?

TEKST **PASCAL TIJDINK** | FOTO **SHUTTERSTOCK / FRAME STOCK IMAGE**

Tijdens een rapportgesprek bespreek je de taalontwikkeling van een leerling. Het Nederlands blijft achter en je zoekt naar manieren om te helpen. Het advies volgt vaak vanzelf: "Probeer thuis meer Nederlands te praten."

Dat advies is begrijpelijk. Maar je vraagt ouders om een taal te gebruiken die zij niet volledig beheersen. Daardoor verandert de communicatie thuis. Gesprekken worden eenvoudiger, minder spontaan en minder rijk aan nuance. Onderzoek laat zien dat niet alleen de hoeveelheid Nederlands belangrijk is in een gesprek, maar vooral de kwaliteit van de taalinteractie. Kinderen profiteren het meest van rijke, betekenisvolle gesprekken, juist ook in de thuistaal (Cummins, 1979; Unsworth, 2016; Veerman et al., 2023). Spontane gesprekken tijdens dagelijkse routines zijn belangrijke momenten voor taalontwikkeling (Unsworth, 2016). Als ouders communiceren in een taal waarin zij zich onzeker voelen, komen zulke natuurlijke interacties onder druk te staan.

Ook kan jouw advies onbedoeld het signaal afgeven dat de thuistaal minder waardevol is. Dat kan invloed hebben op hoe ouders en kinderen hun eigen taal en identiteit ervaren (Delarue, 2018).

Meertaligheid als kracht

Kinderen ontwikkelen taal- en denkvaardigheden die overdraagbaar zijn tussen talen. Een sterke basis in de eerste taal ondersteunt ook het leren van een tweede taal (Cummins, 1979). Wie leert redeneren, uitleggen, vragen stellen of verhalen vertellen in de éne taal, gebruikt die vaardigheden ook in een andere taal.

Dat betekent dat een kind dat thuis rijke gesprekken voert in het Arabisch, Turks of Pools belangrijke voorwaarden ontwikkelt voor het leren van Nederlands. Meertaligheid is geen belemmering voor taalontwikkeling, maar vormt juist een waardevolle basis (Delarue, 2018).

Meertaligheid is geen probleem dat opgelost moet worden, maar een bron waarop leerlingen kunnen terugvallen tijdens het leren (Duarte et al., 2022). Leerlingen gebruiken hun thuistaal om nieuwe informatie te begrijpen, verbanden te leggen en hun denken te ondersteunen. Erkenning van de thuistaal hangt bovendien positief samen met welbevinden en betrokkenheid op school. Als leerlingen ervaren dat hun taal en achtergrond er mogen zijn, versterkt dat hun gevoel van veiligheid en deelname aan het onderwijs (Agirdag, 2020).

Rijke gesprekken maken het verschil

Dit betekent niet dat thuis Nederlands spreken nooit belangrijk is. Voor sommige gezinnen kan het juist waardevol zijn, bijvoorbeeld:

- als ouders het Nederlands voldoende beheersen;
- als ouders Nederlandse boeken voorlezen;
- als kinderen Nederlandse tv-programma's kijken én daarover praten;
- als kinderen spelenderwijs Nederlandse woorden oefenen.

De vraag is dus niet: thuistaal of Nederlands? Maar: in welke taal bieden ouders de rijkste interactie?

Mijn artikel pagina 18–19

Volgende pagina ▶

◀ Terug naar dia 35

Tijdink, P. (2026). JSW, 2026-2027, nr. 2, 18–21.
Overgenomen met toestemming van JSW.
Foto: Shutterstock / Frame Stock Image.

Praktische tips voor leerkrachten

Veel leerkrachten herkennen de uitdaging: sommige leerlingen praten weinig, begrijpen nog niet alles of durven nauwelijks Nederlands te gebruiken. Zeker in volle groepen is het onmogelijk om voortdurend individuele spreektijd te geven. Toch zijn er manieren om taalontwikkeling structureel te stimuleren.

Werk met vaste taalroutines

Kleine, terugkerende spreekmomenten helpen leerlingen om taal actief te gebruiken:

- taalmaatjes;
- denk-duo's;
- korte overlegmomenten.

Door eerst in tweetallen te praten, wordt de stap naar klassikale deelname kleiner.

Geef taalsteun tijdens gesprekken

Leerlingen hebben wel ideeën, maar missen de taal om die uit te spreken. Hulpmiddelen zijn:

- woordkaarten;
- voorbeeldzinnen;
- startzinnen;
- visuele ondersteuning.

Bijvoorbeeld: "Ik denk dat ..." "Ik zie dat ..." "Volgens mij gebeurt dit omdat ..."
Taalsteun helpt leerlingen om actiever deel te nemen aan gesprekken en nieuwe taal sneller toe te passen (Duarte et al., 2022).

Help stille leerlingen veilig deelnemen

Leerlingen gebruiken taal pas actief als zij zich veilig voelen. Laat hen antwoorden eerst oefenen met een vaste taalpartner voordat zij klassikaal reageren. Ook extra denktijd helpt. Meertalige leerlingen verwerken taal vaak tegelijk in meerdere talen. Een paar seconden extra wachttijd na een vraag kan al verschil maken (Veerman et al., 2023).

Herhaal woorden in betekenisvolle context

Woordenschat ontwikkelt zich niet door één uitlegmoment. Leerlingen moeten woorden meerdere keren horen, gebruiken en terugzien in verschillende situaties om ze actief te kunnen beheersen (Duarte et al., 2022).

Gebruik de thuistaal als steun

Soms helpt het als leerlingen kort overleggen in hun thuistaal om een opdracht beter te begrijpen. Dat vertraagt het leren van Nederlands niet automatisch. Delarue (2018) beschrijft dat strategisch schakelen tussen talen leerlingen juist kan ondersteunen bij begrip, denkprocessen en participatie in de klas.

MEER WETEN OVER MEERTALIGHEID?
Op jsw.nl vind je een online special over meertaligheid. Hierin lees je onder andere waarom een taalvriendelijk beleid onmisbaar is en hoe je thuistalen kunt benutten in jouw klas.

Voor taalontwikkeling zijn betekenisvolle gesprekken essentieel (Veerman et al., 2023). Denk aan:

- samen praten over de dag;
- verhalen vertellen;
- uitleg geven;
- samen lezen;
- praten over emoties of plannen.

Een rijk gesprek hoeft niet ingewikkeld te zijn. Een ouder die tijdens het koken vraagt: "Waarom denk je dat de soep kookt?" of "Wat vond je vandaag moeilijk op school?" stimuleert ongemerkt woordenschat, redeneren en taalgebruik.
Tegelijkertijd is het belangrijk om cultureel sensitief te blijven. De manier waarop gezinnen gesprekken voeren, verschilt per cultuur en opvoedstijl. Rijke taalinteractie hoeft daarom niet overal dezelfde vorm te hebben. Het gaat niet om een 'juiste' manier van opvoeden, maar om betekenisvolle communicatie tussen ouder en kind (Agirdag, 2020).

Kwaliteit boven taalkeuze

Als ouders overstappen naar Nederlands terwijl zij dat beperkt beheersen, worden gesprekken korter en oppervlakkiger. Complexe onderwerpen of emoties worden minder makkelijk besproken, simpelweg omdat de taal daarvoor ontbreekt.
Kinderen profiteren echter juist van rijke taalinput en gevarieerde gesprekken (Veerman et al., 2023). Als ouders zich zeker voelen in hun communicatie, ontstaat die rijkdom en variatie eerder. Meer blootstelling aan het Nederlands leidt dus niet automatisch tot betere taalontwikkeling. De kwaliteit van de interactie maakt het verschil.

Wat betekent dit voor de school?

Leerlingen hebben Nederlands nodig om instructies te begrijpen, teksten te lezen en hun kennis onder woorden te brengen. Maar dat betekent niet dat scholen meertaligheid moeten ontmoedigen. Juist de thuistaal kan leerlingen helpen om nieuwe kennis en taal te verwerken (Duarte et al., 2022).
Onderzoek naar *translanguaging* laat zien dat meertalige leerlingen voortdurend schakelen tussen talen om betekenis te geven aan wat zij leren.
Leerlingen gebruiken hun thuistaal om:

- nieuwe woorden te begrijpen;
- opdrachten te bespreken;
- voorkennis op te roepen;
- complexe informatie eerst in de eigen taal te verwerken.

Thuistalen inzetten betekent dus niet dat leerlingen minder Nederlands leren. Door nieuwe informatie te koppelen aan een vertrouwde taal, kunnen leerlingen betekenis sneller begrijpen en vervolgens nieuwe Nederlandse taal verbinden aan bestaande kennis (Cummins, 1979; Duarte et al., 2022). Juist als leerlingen hun volledige taalrepertoire mogen inzetten, ontstaat vaak meer betrokkenheid, begrip en taalproductie (Agirdag, 2020; Veerman et al., 2023).
Denk aan:

- leerlingen die moeilijke woorden eerst in hun thuistaal bespreken;
- woordkaarten in meerdere talen;

Rijke gesprekken in de thuistaal versterken ook het Nederlands

- samenwerken met een taalmaatje;
- vertaaltools om begrip te ondersteunen;
- leerlingen die ideeën verzamelen in hun eigen taal voordat zij deze in het Nederlands verwoorden.

Terug naar het rapportgesprek. In plaats van te zeggen: "Praat thuis meer Nederlands", zeg je: "Praat vooral veel met uw kind, in de taal die voor jullie het meest natuurlijk voelt. Rijke gesprekken helpen kinderen om taalvaardiger te worden, ook in het Nederlands." ¶

De literatuurlijst staat op jsw.nl

Pascal Tijdink is docentonderzoeker aan Iselinge Hogeschool en verzorgt de post-hbo-opleiding Specialist Nieuwkomers & NT2. Haar expertise ligt op het snijvlak van trauma, veerkracht, cultuur, nieuwkomersonderwijs en NT2, waarbij zij zich inzet voor een veilige en kansrijke leeromgeving voor álle kinderen.

Mijn artikel pagina 20–21

◀ Vorige pagina

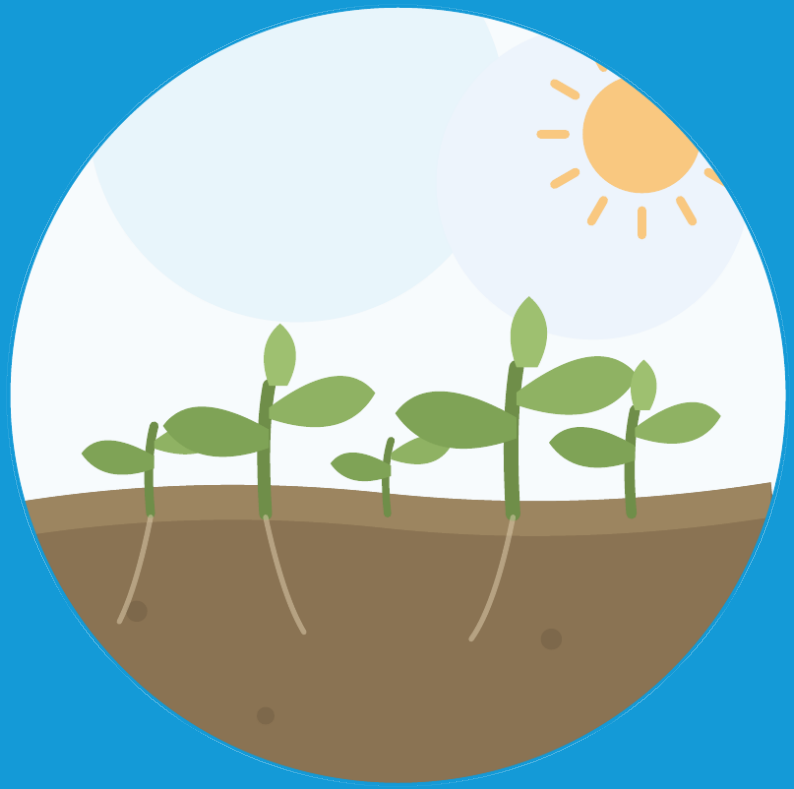
◀ Terug naar dia 35

Tijdink, P. (2026). JSW, 2026-2027, nr. 2, 18–21.
Overgenomen met toestemming van JSW.
Foto: Shutterstock / Frame Stock Image.

VEILIG VOELEN, GOED LEREN

„Zorgen dat het hier rustig is. Dan zie je vanzelf wat dit plantje kan.”

— de tuinman, De Groeituin

Veel plezier met jullie prachtige leerlingen en jullie betekenisvolle werk. Dank jullie wel!

Pascal Tijdink · Iselinge Hogeschool · pascal.tijdink@iselinge.nl

MEEDENKERS

Met dank aan dr. Rosanne Hebing (postdoctoraal onderzoeker en lerarenopleider, Iselinge Hogeschool) en dr. Wenckje Jongstra (lector Taal & Ontwikkeling, Hogeschool KPZ)